

Mens en Wereld

Eigenlijk is het wel fijn om jarig te zijn. Niet meer dan één keer per jaar, dat is net genoeg, maar om nu te zeggen: 'Van mij hoeft het niet, je staat, als huisvrouw, toch maar de hele dag in de keuken', nee, dat kan ik niet onderschrijven. Ik geniet er altijd van en dan, 't is een gelegenheid, waarbij je nog eens met een lang gekoesterde hartewens naar voren mag komen, als die tenminste het budget van de goede gever niet te boven gaat. Soms krijg je iets, waarvan je nooit hebt beseft dat je het wilde hebben, laat staan, dat je het ooit voor jezelf zou kopen, maar dat je toch opeens met één slag veroverd.

Dat was zo met een boek, dat ik onlangs op mijn verjaardag kreeg: 'Weer of geen weer' van Bert Garthoff.

Even enig en boeiend als zijn radioprogramma op de vroege zondagmorgen, waar wij humanisten zo nauw mee verbonden zijn. Want tenslotte is het toch zo, we zitten goed, achter hem, met 'ons' geestelijk leven. Soms moet hij zijn slotpraatje wat langer laten uitlopen, als is gebleken, dat de humanistische spreker zijn speech een beetje aan de korte kant heeft gehouden. Dat kan wel eens zo uitkomen, natuurlijk.

In het boek, waar ik bijzonder van genoten heb, worden we meegenomen in de radiokeuken. We mogen naar binnen in studio's waar rode lichtjes branden - dat mag anders nooit - en we rekenen ijverig mee, hoeveel minuten de verschillende onderdelen moeten duren. Op het laatst weten we precies wat een 'platenist op snabbelbasis' is en hoe je moet 'crossen met zee'. Ademloos kijken we in Blijdorp, met Garthoff, naar de geboorte van een giraffe, terwijl we oorspronkelijk gekomen waren voor zes minuten verhalen over bevers. Dat wordt nu een kwartier giraffen. En de bevers? Die gaan naar een andere keer. Platenist Leo de Beer, die al 'bevermuziek' had uitgezocht, weet daarvoor in de plaats meteen uit z'n hoofd een passend giraffe-melodietje: 'In het derde deel van die suite van Prokofiev zit een hobo-trekje, of anders, even later, bij de strijkers: ta-die-ta-die... Maar dan moet je wel wat zeggen over die deinende gang van giraffen.' Ongelofelijk knap, zoals die mensen dat in elkaar weten te zetten. En dan de gesprekken met de technicus: 'Doe de gordijnen even dicht, je bent niet dood genoeg.' Dat slaat dan op het geluid, niet op de spreker zelf, want die gaat onverdroten verder, weer of geen weer.

Met ons er dan weer achteraan, ook weer of geen weer!

Selma... een symbool

Op twintig maart heeft de Amerikaanse president Johnson dan eindelijk verklaard, dat het centrale, federale gezag van de Verenigde Staten zou ingrijpen om de demonstrende negers en hun blanke bondgenoten te beschermen in de staat Alabama. De gouverneur van deze staat had reeds zes weken lang alle manifestaties voor algemeen kiesrecht uiteen laten slaan. Er was een dode gevallen, tientallen gewonden waren naar de ziekenhuizen vervoerd. Toch eisten de negers nog slechts dat hun wettelijke rechten zouden worden erkend. Voorheen hadden zij zich geconcentreerd op de opheffing van de apartheid bij het onderwijs, in openbare lokaliteiten, in café's en hotels. Nu voerden zij een uitgesproken politieke actie, vooral in Selma. In het kiesdistrict, waarvan deze stad het centrum is, hadden van de 14.400 blanken er 9.500 kiesrecht. Van de 15.000 negers slechts 600. De overheid had eenvoudig geweigerd, de anderen op de kiezerslijsten in te schrijven.

Gewelddadige maatregelen tegen geweldloze demonstraties van negers, die gelijkheid verlangen voor de wet, zijn al jaren in het zuiden der V.S. regel. De namen van Amerikaanse steden als Little Rock (1957), Oxford (1962), Birmingham 1963, Philadelphia (in Mississippi, waar drie strijders voor erkenning der burgerrechten werden vermoord) en nu Selma zijn over de gehele wereld verbreid als symbolen van rassenhaat en reactionaire onderdrukking. Hoeveel schade dit aan de reputatie der Amerikanen heeft berokkend is niet te berekenen. Foto's van opgejaagde jongeren, van neergeslagen vrouwen en gearresteerde mannen, die donker van huid zijn, hebben het beeld verbreid van blanken, die meesters willen blijven over zwarten. Dat de federale wetgeving geen rassendiscriminatie erkent leek de massa's in Afrika, Azië en Latijns-Amerika nauwelijks geloofwaardig. Evenmin kwam tot uiting, dat bij alle genoemde gelegenheden de blanken concessies moesten doen: te dikwijls immers herhaalden zich de gewelddaden van politieagenten, ordetroepen en gewapende vrijwilligers der zuidelijke staten.

Verscheidene malen trachtten negers en met hen vereende blanke demonstranten vergeefs van Selma uit de hoofdstad van de staat Alabama, Montgomery, te bereiken voordat president Johnson bevel gaf in te grijpen. Hoe bij die gelegenheden de politie en de staatstroepen uit Alabama optraden, las men o.a. in de New York Times: 'Een vliegende colonne van soldaten sloeg de leiders van de mars neer en dreef de rijen honderd meter terug. De negers knielden.

De soldaten wierpen traangasbommen, sprongen dan samen met vijftien politieagenten te paard temidden der demonstranten en sloegen de negers met wapenstokken totdat zij naar Selma terugkeerden.' De president zei aanvankelijk dat hij geen 'harde middelen' wilde gebruiken (tegen de blanken dan!) totdat steeds luider klinkende protesten hem tot ingrijpen bewogen. Hij diende tevens een wetsontwerp in, dat de staten niet meer zal toestaan, negers het stemrecht te onthouden.

Natuurlijk gaat het niet alleen om kwesties van kleur, maar ook van klasse. De nakomelingen der slaven, zelfs wanneer zij welgesteld zijn geworden, worden nog veelvuldig geweerd uit het meer intieme gezelschap der blanken, ook in het noorden. En de meeste negers vormen in een land, waar de blanke arbeiders geen proletariaat willen zijn en in meerderheid ook welvarend leven, de echte onderste klasse. Deze voert een strijd tot emancipatie, zoals de Europese arbeiders die in de tweede helft der vorige eeuw hebben ingezet. En de weerstand daartegen van overheersende blanken getuigt van de zucht, de achterlijkste sociale verhoudingen te willen bestendigen, zij het dan ook in bepaalde sectoren. Dat dit funest is voor een land, dat zich geroepen voelt 'de wereld rijp en veilig te maken voor democratie', is klaar. En de negers, die in verzet komen, beginnen niet alleen de binnenlandse verhoudingen, maar ook het buitenlandse optreden der V.S. te kritiseren, met name waar het gekleurde volken betreft. De (geweldloze) negerleider Bayard Rustin zeide op 4 maart in New York, dat hij vreesde dat de negers zelf geweld zouden gaan gebruiken 'tenzij de natie bereid is haar geest en instellingen revolutionair te hervormen'. Geweld zou volgens hem onvermijdelijk zijn 'als men de krotten niet opruimt, apartheid in scholen handhaaft en andere vormen van onrecht laat voortbestaan'. En hij voegde er - evenals andere negerleiders - aan toe dat de Verenigde Staten 'zowel in hun buitenlandse als in hun binnenlandse politiek de onvermijdelijkheid van revolutionaire veranderingen schenen te ontkennen.' Met name werd aan de regering verweten dat deze geen begrip had voor de vrijheidsdrang en de behoefte aan grondige sociale hervormingen van de gekleurde volken in Azië en Afrika, ook in verband met de gebeurtenissen in Vietnam. Het beeld dat men zich heden pleegt te vormen van de Noord-Amerikanen is inder-

(zie verder pag. 3)

**Uitgave van het Humanistisch Verbond - Verschijnt om de veertien dagen
20e jaargang no 7 - 3 april 1965**

Kritisch allerlei

door R. de la Rie

De Vriendenkring, maandblad van het Genootschap der vrienden (Quakers), bevat een bespreking van de roman *The naked and the Dead* van Norman Mailer, een boek over de strijd van de Amerikanen tegen de Japanners in de Stille Zuidzee. Volgens de recensente, Mien Schreuder, is het meer een kritiek op de moderne maatschappij dan op de oorlog. 'Het vechten wordt wel als zinloos gezien, maar het is maar een onderdeel. Het wordt wel door enkele mensen gebruikt als middel voor het bereiken van hun doel. (...) Maar,' vervolgt zij, 'is het nu typisch modern, dat geweld een zo grote rol speelt in de wereld? Persoonlijk geloof ik eerder, dat het typisch modern is, dat we het geweld als factor in onze maatschappij niet zonder meer aanvaarden, maar dat we geloven dat het een kwaad is, dat overwonnen moet worden. Het verschil met vroegere perioden is, dat we zijn gaan zien, dat geweld niet alleen een oorlogsverschijnsel is en ook niet alleen een kwestie van onwettige geweldpleging door misdadigers, maar dat er in de maatschappij op allerlei manieren geweld gebruikt wordt om mensen tegen hun wil en hun overtuiging tot iets te dwingen. We zien dan ook, dat de grens tussen geweldpleging en allerlei soorten economische pressie niet zo gemakkelijk te trekken is. Modern is, dat veel algemener dan vroeger al dit soort pressie wordt afgewezen. Al mag er dan in de praktijk niet altijd veel van terecht komen, in theorie wordt de gelijkheid van alle mensen, ongeacht ras, huidskleur of stand, vrij algemeen aanvaard. Diegenen die het niet doen, kiezen in de tegenwoordige wereld een minderheidsstandpunt, waarvan de meeste mensen overtuigd zijn, dat het op den duur niet vol te houden is. (...) Wanneer wij geweld afwijzen, gaat het er niet alleen om ons te verzetten tegen oorlog en al wat ermee samenhangt. Het gaat erom te streven naar het op de een of andere manier in een levenspatroon opnemen van de agressieve aspecten van de mens'. Een mooie vraag voor een congres dat met dit soort onderwerpen toch al rijk gezegend is: in hoeverre aanvaarden wij humanisten, modern als wij ons noemen, toch nog het geweld en wat doen wij eraan de ideeën te verwezenlijken, die deze schrijfter onder woorden heeft gebracht?

Over een andere vorm van geweld, de doodstraf, handelt een speciaal nummer van Her-

vormd Nederland. In de Haagse Courant vind ik daaruit o.a. de mening geciteerd van prof. mr. B. V. A. Röling: 'De straf is er primair niet voor de gestrafte, maar voor de straffende gemeenschap. Door de straf wordt de gestrafte vaak opgevoerd aan de behoefte die de gemeenschap heeft aan straf. Bij de doodstraf is dat wel heel duidelijk. Ze ontnemt de gestrafte de mogelijkheid zich zelf te herstellen van het kwaad dat door de daad in hem is ontstaan. Anderzijds heeft de gemeenschap een natuurlijke behoefte aan bestraffing om daardoor zelf op ethisch peil te blijven. Er zijn labiele rechtsgemeenschappen, die grote behoefte hebben aan zware straffen. Het recht is daar blijkbaar slecht verankerd. De macht van de gemeenschap is er blijkbaar een belangrijker fundament dan de onderlinge liefde.' Prof. Röling merkt op dat het niet behoort te verwonderen, dat er directe correlatie bestaat tussen hen die voorstanders zijn van de doodstraf en hen die een militaristische houding aannemen in zaken van oorlog en vrede.

Het Nieuw Utrechts Dagblad heeft twee fotokopieën laten zien van een advertentie in De Tijd-De Maasbode, de ene in de (eerder verschijnende) buiteneditie, de andere in de stadseditie. 'In de landelijke editie (...) werd de "onschatbare gids" voor Liefde en Erotiek in het Huwelijk nog vrijmoedig aangeprezen. Weliswaar niet door de redactie, maar in een ingezonden mededeling. Het verschil is voor een r.k. dagblad minder evident dan voor de onkerkelijke pers. Hoofdredacteur mr. W. A. M. van der Kallen: "Het is een jaren oude gedragslijn, dat de redactie advertenties van boeken controleert (...) Wij kennen het boek niet, maar als de lezers een dergelijke advertentie in onze krant aantreffen, kunnen zij aannemen, dat er geen bezwaren tegen het boek zijn." En met dit onderwerp waren we daar niet zeker van.' Vandaar dat na de in de buiteneditie gemaakte vergissing de stadseditie met een maagdelijke ruimte verscheen. Want blijkbaar is voor de heer Van der Kallen iedere advertentie een aanbeveling. Ook voor margarine en tandpasta? Tezelfdertijd weigerde De Volkskrant een advertentie voor een openbare bijeenkomst van de Partij van de Arbeid. Maar daarover schreef gelukkig De Nieuwe Linie: 'Er bestaat een interne richtlijn van de Katholieke Ne-

derlandse Dagblad Pers (een directeurenvereniging) om alleen annonces van de KVP op te nemen. Nu is er geen enkele plicht van welk blad of welk congres dan ook om elkaar te omhelzen. En elke krant kan elke advertentie weigeren. Maar wij vinden het gewoon jammer, dat een en ander niet is doorgedaan. Moeten we in Nederland nog steeds zo bang zijn voor een kritisch geluid? Of voor elkaar?'

Nog steeds waart ds. Kalf, hervormd predikant te Bennebroek, door het land, al strijdende tegen 'De vijand op pantoffels', en dat zijn wij, de humanisten. De IKOR-radiouitzending Resonans citeerde uit zijn lezing o.a. kreten als 'Het humanisme komt op de bodem van de christelijke cultuur, waarvan het alles aanvaardt, behalve de godsdienst', 'Achter de vriendelijke humanist van nu schuilt de vervolger van de kerk van de toekomst' (ik zie Van Praag al als beeldenstormer). Over de humanistische opvatting van naastenliefde: 'Zonder liefde tot God, bestaat geen naastenliefde'. De IKOR-spreker gaf als commentaar: 'Alsof de humanisten de ontkerkelijking op hun geweten hebben. Alsof er naast de kerk niet nog andere gebieden zouden zijn dan alleen dat van het nihilisme'. Hij hield ds. Kalf het oordeel voor van de Generale Synode, 'dat de aanspraken van het Humanistisch Verbond niet alleen ongemoeid gelaten moeten worden, maar ook geen moeilijkheden in de verwezenlijking moeten ondervinden.'

Een verklaring, waaruit van de zijde van de Hervormde Synode tolerantie blijkt, en voor zover het haar mogelijk is ook solidariteit, met de vijand op pantoffels van ds. Kalf... hervormd predikant in Bennebroek.

De Haagse Post bevat een verslag van een tentoonstelling van kerkelijke kunst in Parijs, waaruit ik deze passage citeer: 'Het opmerkelijkst voor de toeschouwer (...) zijn de reliekhouders (...), een hand in een handvormige doos, gedragen door een figuur wiens gedysproportioneerde hand het is, waarnaar zijn andere hand wijst; door een soort tralie-werk ziet men een stuk verdroogde hand, met pezen en grijze lap-pen huid. De gehele menselijke anatomie is aanwezig in gouden en zilveren reliekhouders, een Jeroen Boschachtig delirium van geïsoleerde ledematen, en de meeste heiligen lijken hun heiligheid alleen te verdienen vanwege de moeilijkheden die zij bij het laatste oordeel zullen ondervinden om de integraliteit van hun lichaam te reconstrueren.' Het mooiste op de tentoonstelling is een reliek van Sainte-Foy, van wie een beeld van verguld zilver, rijk bezet met grote karbonkels en halfedelstenen is te zien op een stoeltje bedekt met juwelen en kristal. 'Een door de toeschouwer te bedienen schakelaar maakt een soort donkerveldbelichting mogelijk, waarbij het geheel vlamt en fonkelt als vuur.' En heilig dat dat allemaal (nog steeds!) is...

Pleiners

In de Dichtershoek van A. Handelsblads Supplement van 13 februari 1965 vonden wij onderstaand fragment uit een langer gedicht van een Amsterdamse jongen die zich verschuilt achter de naam Elysee. Het beschrijft de slentering van een jongen door het zondagse Amsterdam. Hij komt op de Dam, smijt een peukje in een plas, steekt een nieuwe sigaret op en voelt zich

bang
ontzettend bang voor het leven
wegkruipend onder mensen
grote grote mensen
mensen met en zonder betekenis,
het wordt nu drukker op de Dam
jongens op bromfietsen
meisjes die dromerig staren
handen in de zakken,
een jongen misschien wel twintig jaar
doet verwoede pogingen om zijn haar tegen de wind in
naar voren te kammen,
ik loop weg
richting c.s.
onderweg kom ik nog meer tegen
pleiners, pleiners
alleen de naam en de leeftijd
ik knoop mijn jas dicht
een kwartje glijdt rollend door mijn handen
en wacht vol ongeduld om benut te worden
in het centraalstation trek ik in de automaat een
kroket
het is vies
ik wist het al
maar de mens moet toch steeds weer proberen...

Wat is nu dat humanisme toch?

door

prof. dr. J. P. van Praag

Wat is nu dat humanisme toch? Dat is een veel gehoorde vraag; en het antwoord kan luiden: menselijkheid; humanisme betekent menselijkheid. Gewone menselijkheid dus? Jawel, als het maar duidelijk is dat in dat 'gewone' veel ongewoons schuil gaat. De mensen nemen een uitzonderlijke positie in temidden van de overige levende wezens; en het is bovendien helemaal niet 'gewoon', dat ze die bijzondere positie, met al zijn risico's en mogelijkheden onderkennen en er naar handelen. Daarom kan men humanisme misschien beter omschrijven als bewuste, gerichte, actieve menselijkheid. Het is een levensovertuiging, waarin de mens uitgangspunt is. Omdat de humanisten geen ander deugdelijk uitgangspunt bezitten. Zij ervaren de christelijke openbaring niet als werkelijkheid. Daarom moeten zij van de mens uitgaan. Om der wille van de waarheid.

Maar dan komt onmiddellijk de vraag op: Hoe kan men, uitgaande van de mens, het bestaan nog inhoud en zin geven? Is er dan nog een menselijk bestaan mogelijk dat de 'moeite' waard is? Dat is een vraag die sinds Nietzsche de moderne mens niet meer los gelaten heeft. Is er een boven en onder? Is er nog waarheid? En hoe kan ik die waarheid van mijn bestaan de moeite waard maken? Daarop zijn antwoorden mogelijk van allerlei aard. Humanisten onderscheiden zich door de aard van het antwoord dat zij geven. Zij zeggen 'ja' ondanks alles, zij kiezen voor de creativiteit, voor de medemens. Dat is een keuze op leven en dood. Voor ieder persoonlijk, omdat de zin van zijn bestaan ervan afhangt; en voor allen tezamen, omdat de toekomst van de samenleving er mee gemoeid is.

Humanisten hebben gemeen, dat ze van hun mens-zijn uit, de ervaringswerkelijkheid in al zijn absurditeit als volledig aanvaarden. En voorts dat zij, hoewel de mens uiteraard alleen is, in de lotgemeenschap der mensen tegelijk de toetssteen en de zingeving van hun levensverwerkelijkking zoeken. Dat is hun gemeenschappelijk avontuur. Maar overigens: Wat een verscheidenheid binnen deze gemeenschappelijheid! De variaties binnen het humanisme zijn niet minder dan tussen het uiterst vrijzinnige protestantisme en het meest fundamentele calvinisme, of tussen Ottaviani en Bea. Maar terwijl het christendom als regel eenheid van opvatting nastreeft, wordt binnen het humanisme de veelvormigheid als verrijking ervaren. Er zijn rechtmatig zoveel humanismen als er humanisten zijn.

Men ziet binnen het humanisme in elk geval twee hoofdstromingen: het harmonische en het tragische. Het harmonische humanisme hoeft niet noodzakelijk optimistisch te zijn, noch het tragische pessimistisch. Het harmonische humanisme zal de tragiek, het menselijk tekort, de schuld, de ellende, niet ontkennen, maar het zal de verzoening daarmee als een min of meer grijpbare mogelijkheid zien. Het tragische humanisme zal dieper gebukt gaan onder de absurditeit van het bestaan en wanhopiger worstelen om uiteindelijke zingeving en om steeds ontsnappende verzoening. Zij vormen geen onoverbrugbare tegenstelling, maar accentueren verschillende accenten van een alomvattend humanisme.

De hoofdtraadsman bij de strijdkrachten bij voorbeeld vertegenwoordigt onmiskenbaar het tragische aspect van het humanisme en staat daarbij in een traditie die teruggaat tot Aeschylus en in het heden aansluit bij Camus. Het is een typisch eigentijds, en in zijn denkwijze ook tijdgebonden humanisme, dat hier tot uitdrukking komt. Het zal vele moderne mensen direct aanspreken, omdat het wortelt in de onzekerheid en de angst van deze tijd. Maar het gaat daarin niet onder: ook dit humanisme opent een uitzicht op een bestaan, dat zichzelf genoeg is.

Als bij alle humanisten is ook hier het grondgegeven dat de humanist 'God' niet als werkelijkheid ervaart. Hij leeft ook niet in een heelal met een lege plaats waar God hoorde te tronen, maar in een wereld die zonder God volledig is. Dat bepaalt ook de houding van dit humanisme tegenover de Christus-figuur, die de tragische humanist wel moet bezighouden door zijn verpersoonlijking, niet van de levenstragiek (zoals bijvoorbeeld bij Socrates), maar van de zijnstragiek (die de absurditeit van het bestaan aan de orde stelt). Maar wat de tragische humanist in de Christusfiguur (en in de Oresteia van Aeschylus) bezighoudt, is niet de opstanding, maar de opstand tegen de absurditeit. Daardoor is zijn 'christologie' fundamenteel onchristelijk.

De opstand die hier aan de orde gesteld wordt, is voor alles opstand tegen de dood. Dit is misschien het meest tijdgebonden element in het humanisme. De angst voor de dood is een tegenhanger van de levensangst. Er is ook een humanisme dat leven en dood onverschrokken onder ogen ziet. Maar als de dood in eerste aanleg albeheersend lijkt, dan is hij, voor de humanistische levenswil, verachtelijk. Hij moet

veracht worden terwille van het leven. Maar hij vooral verleent aan het leven de ondergrond van alleenheid, want men moet er alleen mee klaar komen. En juist uit de geest van de opstand kan de alleenheid tussen haakjes gezet worden en wordt de eenzaamheid opgenomen in gemeenschap en zelfs liefde. Hier ligt het trefpunt tussen tragisch en harmonisch humanisme.

De opstand tegen de absurditeit wordt niet gevoed door een besef van kosmische, sociale of redelijke orde. Het tragische humanisme zou niet weten waarvandaan het enige zekerheid daaromtrent zou kunnen verkrijgen. Trouwens, in vele vormen van harmonisch humanisme wordt hierover niet anders gedacht. Maar terwijl daarin de mens van nature in staat geacht wordt orde te scheppen, is dit vooral voor de tragische humanist het avontuur van de opstand. Die opstand speelt zich af – en ook daarin vindt een ontmoeting plaats met vele andere vormen van humanisme – in het besef bij de ander te behoren in een ondoorgrondelijke wereld. Hier kan men spreken van een ongodsdiensstige religiositeit, gekenmerkt door verwondering en verlangen.

Ze verschaft dit tragisch humanisme voldoende aanknopingspunten voor de mens van vandaag om zich rekenschap te geven van zijn positie, zich daardoor te bevrijden uit de sleur en de zinloosheid, om aldus te komen tot een eigen antwoord. Dat hoeft niet het antwoord van de hoofdtraadsman te zijn; er zijn vele andere, ook humanistische antwoorden. Het hoeft trouwens geen humanistisch antwoord te zijn; er zijn vele niet-humanistische antwoorden denkbaar. Maar in elk geval is deze publicatie een uitdaging tot antwoorden. Hoe dan ook.

Dit artikel is met enkele kleine wijzigingen overgenomen uit het boekje 'Humanistisch Credo', uitgegeven door het bureau van de (humanistische) hoofdtraadsman, ten behoeve van de humanistische geestelijke verzorging in de Nederlandse strijdkrachten. Redactie.

Mens en Wereld

verschijnt om de veertien dagen

Redactie: Mevr. I. M. A. Donker-Rutgers, dr. H. Bongers, prof. dr. J. C. Brandt Corstius, H. P. Danz, R. de la Rie, mr. dr. H. J. Roethof, P. W. van der Vliet.

Redactiesecretaris: J. van Straten, Goethelaan 73, Utrecht. Telefoon: 030 - 3 15 63.

Administratie, abonnementen en advertenties: Oudegracht 152, Utrecht, telefoon 1 01 63; postgiro 30 49 60 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht

Advertentietarieven op aanvraag

Abonnementsprijs voor leden van humanistische organisaties f 6,50 per jaar, voor niet-leden f 8,50, buitenland f 10,—; losse nummers f 0,30.

Lezingen voor de radio

Zondag 4 april VARA 9.45 uur: G. Stuiveling 'Uit humanistisch oogpunt'.

Dinsdag 6 april AVRO 15.45 uur: J. C. Brandt Corstius 'De openbare school'.

Zondag 11 april VARA 9.45 uur: J. P. van Praag (congres '65) 'Op zoek naar onszelf'.

Zondag 18 april VARA 9.45 uur: Matthew I. Spetter 'Is vrijheid een illusie?' (bij Lincoln's 100e sterfdag).

Zondag 25 april VARA 9.45 uur: D. H. Prins 'Er is veel gebeurd'.

TELEVISIE

Dinsdag 13 april VARA. Voor aanvangsuur zie programmabladen.

(vervolg van pagina 1)

daad wel geheel anders dan ten tijde van Franklin Roosevelt.

Derhalve is de actie der negers veel meer dan slechts een strijd voor algemeen kiesrecht. In wijder verband maakt zij een onderdeel uit van de pogingen – ook door vooruitstrevende blanken ondernomen – om de plutocratie (heerschappij van het geld) te treffen, de sociale democratie te bevorderen en andere normen toe te passen bij het buitenlandse beleid. Maar hoe meer men de emancipatiebewegingen tracht te onderdrukken, hoe groter de spanningen worden, ten nadele van de positie die de Verenigde Staten in de wereld innemen.

Constandse.

Onze huwelijkswet is verouderd

Het gezin is de kleinste mensengemeenschap die wij kennen. Het gezin is de grondslag van onze samenleving. Het gezin komt tot stand door het huwelijk. Willen we een goede grondslag voor het gezin hebben, dan is het wenselijk dat het huwelijk goed is. Een huwelijk, waarin de liefde tot elkaar elke dag, elk uur, de motor is die het door de levenszee stuwt, behoeft geen huwelijkswet. Helaas komt zo'n huwelijk heel zelden voor, zodat een huwelijkswet nodig is, die de rechten en plichten tot elkaar heeft vastgelegd.

Ik meen dat er aan de tegenwoordige huwelijkswet, de rechten en plichten ten opzichte van man, vrouw en kinderen het een en ander schort. Sterker nog: in de huwelijkswet staan eigenlijk geen rechten die de man, als het huwelijk mis gaat, kan laten gelden. Dit is misschien wat sterk uitgedrukt en daarom is het goed hieronder enkele punten aan te geven waaruit dat blijkt:

- als de vrouw haar huishouden niet goed beheert en geen zin heeft hierin verandering te brengen, kan de man daar uiteindelijk niets aan doen.
- als een vrouw het huwelijk beu is kan zij gewoon weg gaan zonder dat de man daar iets tegen kan doen.
- de rechten van de man ten opzichte van het bezit der kinderen zijn nihil en die van de vrouw, mits zij niet in de goot ligt, alles.

Sub a. De wet, volgens welke het huwelijk nu nog wordt voltrokken, dateert van het begin van de negentiende eeuw. De vrouw was toen een wezen dat, door de toen sterke mannengemeenschap, een onvolgroeid kind was en moest blijven. De wet werd gemaakt door mannen en het is vanzelfsprekend, dat als de man een kindvrouwje wilde hebben en houden, dat zij dan ook dit kindvrouwje in het huwelijk moesten beschermen. De vrouw had toen bijna geen kansen zich tot een zelfstandig wezen te verheffen, zij was ondergeschikt aan de man. Gelukkig is hier grote verandering in gekomen.

Sub b. Wat moet een man doen als hij, thuiskomend, een briefje vindt met de woorden: 'Ik ben met Piet mee en ik kom niet meer terug'? De man kan alleen zeggen 'die lelijke Piet', meer niet. Natuurlijk kan hij zich van die vrouw laten scheiden maar wat voor financiële consequenties geeft dit! Een voorbeeld: een dierenarts, ongeveer vier jaar getrouwd, heeft via een financieringsbank een praktijk weten te verkrijgen. Zijn vrouw gaat weg, om-

dat zij Piet leuker vindt. De gehele scheidingsprocedure vergt tweeëneenhalf jaar. Inmiddels is die dierenarts met een andere vrouw in aanraking gekomen, waarmee hij wil trouwen. Z'n eerste vrouw wil, omdat zij daar recht op heeft, de helft van de goederen hebben en staat erop, dat de praktijk verkocht, althans getaxeerd wordt. De nog lopende financiering is voor een tijdvak van tien jaar afgesloten. De dierenarts moet f 20.000,- op tafel brengen, maar hij heeft geen geld of goederen. Men kan zich voorstellen in wat voor moeilijke financiële zorgen deze man is gekomen, doordat zijn vrouw was weggelopen en hij in gemeenschap van goederen was getrouwd. Er zijn meer voorbeelden te noemen van vrouwen, die bij een débâcle van het huwelijk de mannen financieel kapot maken.

Sub c. De vrouw krijgt altijd de kinderen, tenzij aangetoond kan worden - en dit is in vrijwel alle gevallen zeer moeilijk, zo niet onmogelijk - dat zij niet in staat is de kinderen op te voeden.

De man moet die kinderen financieel alleen onderhouden ook al trouwt de vrouw later met een ander. Wanneer de dierenarts van ons voorbeeld kinderen heeft en de vrouw waarmee hij wil trouwen, heeft er ook die te zijnen laste komen, dan worden de financiële moeilijkheden nog groter.

Ik kan mij voorstellen dat er lezers zijn die menen, dat ik het vorenstaande alleen vanuit het gezichtspunt van de man heb bekeken. Ik wil echter zo objectief mogelijk zijn en ben mij bewust, dat er veel vrouwen zijn wier huwelijk ondragelijk is geworden, die niet bij hun echtgenoten kunnen blijven. Maar vrijwel niemand wordt gedwongen om met een bepaalde man of vrouw te trouwen, het huwelijk wordt veelal geheel vrijwillig gesloten en we zullen de consequenties daarvan moeten dragen.

Niemand denkt vóór het huwelijk aan een eventuele débâcle, maar iedereen zal toegeven dat men elkaar pas in het huwelijk leert kennen. Ik ben van mening dat, wil het huwelijk een zo duurzaam mogelijk patroon hebben, wij verplicht zijn hier alles aan te doen. Er moet een spanning zijn tussen de echtelieden, een spanning die de vreugde geeft bij elkaar te mogen zijn.

Vanzelfsprekend moet niet alleen de man maar ook de vrouw een zelfstandig leven kunnen leiden. De vrouw moet in staat kunnen zijn zich in haar onderhoud te voorzien. Daar moet zij evenals de man

vóór het huwelijk hard aan werken. Niet op z'n jan-boere-fluitjes met de gedachte 'ik heb verkering' of 'ik krijg verkering en dan ga ik toch trouwen' of 'dan kan het mij niets meer schelen.' Zij moet de levenskameraad van de man willen zijn, die als het moet zelfstandig kan optreden.

De man moet er aan wennen met een zelfstandige vrouw getrouwd te zijn, met eigen inzichten en een eigen wil. Ik weet wel dat dit vele mannen moeilijk zal vallen. De man wil zich graag laten gelden, dat heeft hij altijd kunnen en moeten doen, omdat de vrouw altijd tegen hem aanleunde.

De tegenwoordige huwelijkswet maakt het mogelijk, dat de vrouw bij een débâcle financieel kan parasiteren op de man; dit moet niet mogelijk kunnen zijn. Laten we onze kinderen voorhouden buiten gemeenschap van goederen te trouwen.

Als de ouders tot een huwelijk toestemming geven, moeten zij bedenken dat hun toestemming verantwoordelijkheden geeft voor het toekomstige huwelijk, hun toestemming is geen formaliteit!

Ik kan mij dus voorstellen dat ouders zeggen: 'Ik geef mijn toestemming, mits het huwelijk buiten gemeenschap van goederen wordt gesloten. De echtelieden staan dan vrijer en eerlijker t.o.v. elkaar.' De gemiddelde nederlandse vrouw geeft alleen geld uit dat haar man inbrengt. Niet háár kennis, wijskracht, werkdrijf of intelligentie spelen een rol bij haar status in het leven, maar de maatschappelijke positie van de man met wie zij getrouwd is.

Vele jonge vrouwen krijgen, als zij eenmaal getrouwd zijn, een gemakkelijker leven dan toen zij ongetrouwd waren en een volledige dagtaak hadden om in hun onderhoud te voorzien. Vele ongetrouwde vrouwen met een volledige dagtaak en een eigen huishouden hebben het beslist niet gemakkelijk; dit blijft zo tot zij gepensioneerd worden. Zelfs de weduwe boven de 40 jaar *zonder kinderen* krijgt tegenwoordig een uitkering van de staat. Zij betaalt minder belasting dan haar ongetrouwde werkende zuster met een evengroot inkomen.

Ik acht het niet juist dat de getrouwde vrouw die tegenwoordig zelfs het aantal kinderen dat zij wenst kan bepalen, materiële voordelen heeft door haar gehuwde staat alleen. Slechts de liefde voor haar toekomstige man moet voor de vrouw de drijfveer zijn tot het sluiten van een huwelijk.

Er is een nieuwe huwelijkswet nodig, een die aangepast is aan de hedendaagse verhoudingen tussen man en vrouw. Het tot stand komen van zo'n wet zal geen eenvoudige zaak zijn. Ik tenminste pretendeer niet maar 'even' de juiste artikelen ervan neer te schrijven. Maar dat er wat moet veranderen staat mijns inziens vast, hoewel we een ideale huwelijkswet niet mogen verwachten. Ik dacht goed te doen het probleem eens aan de orde te stellen.

J. v. d. Linde

(Door redactie iets bekort)

Tranen om een groot man en een voorbij tijdvak

Een gezellig weekblad dat een gezellig stukje aan de begrafenis van Winston Churchill wijdde liet ons weten dat er door de toeschouwers veel, en voor Britten zelfs zéér veel, tranen geplengd werden. De toeschouwers beseften, volgens dit blad, dat op de zwarte affuit Englands laatste glorieuze eeuw voorbijtrok en dat zij hiervoor in de plaats popmuziek, derderangspolitiek en afhankelijkheid kregen. Of die tranen nu precies hiermee te maken hadden kan een open vraag blijven, stellig heeft de vorstelijke begrafenis met het bijna middeleeuwse ceremonieel daartoe niet weinig bijgedragen.

Natuurlijk kunnen we een fragment uit de geschiedenis lichten en dit koppelen aan de geboorte en het overlijden van deze ongetwijfeld grote politieke figuur. Als jonge luitenant was hij getuige van de laatste slag der lanciers in de Soedan. Tijdens zijn leven wisselde het huzarenpaard voor de tank, vervolgens boette deze aan betekenis in voor de kernwapens, waarmee een nieuw tijdperk werd ingeluid. Een jaar na de soedanveldtocht volgde Churchill de boerenoorlog in Zuidafrika waarbij concentratiekampen hun intrede in de geschiedenis deden. Twee wereldoorlogen gaven Churchill de kans naar voren te treden en aan het begin van de koude oorlog daarna staat Churchills bekende

rede. De soedanveldtocht onder Kitchener en de boerenoorlog voltooiden het Britse imperium, aan Churchills levenseinde hadden nagenoeg alle gekolonialiseerde volken hun onafhankelijkheid herkreten. Zo gezien kan men Churchill plaatsen aan het begin en aan het einde van een tijdvak, een tijdvak van hoop en glorie, maar ook van bloed en tranen, van weten en kunnen, van geniale menselijke verrichtingen, maar ook van diepe vernederingen, van barbaarsheid en ontmenselijking.

Komen grote figuren alleen in bewogen en verwarde tijden op de voorgrond? Stellig krijgen sommigen van hen hun beste kansen. Jonge mannen behoeven in zulke tijden hun gezichten haren niet te laten groeien om hun geslacht te markeren en jonge vrouwen behoeven zich niet mannelijk te gedragen om dat geslacht te verdoezelen. De mogelijkheden om zich te onderscheiden liggen op geheel ander terrein, voor gezapigheid zijn minder kansen, de activiteiten liggen voor het grijpen. Maar tegelijkertijd betekent de opgang van sommigen vaak de ondergang van velen. Grootheid in de staatkundige zin heeft ook veel bedenkelijke kanten.

Het tijdperk van de grote Churchill heeft met vele grote dromen en illusies afgerekend. Met de macht en de grootheid van het Britse im-

perium, met de hegemonie van Europa, met de superioriteit van het blanke ras. Men kan daarover rijkelijk de tranen laten vloeien als men vergeet dat die grootheid, die hegemonie en die superioriteit weer tranen hebben doen vloeien bij anderen. Vergeet men dit niet dan kan er een weinig minder geweend worden omdat er ook elders minder geweend hoeft te worden. Want bij elk afscheid dringt het nieuwe zich onafwendbaar op.

Grote mannen worden niet alleen groot omdat de tijden verward en de wanhoop van velen groot is, zij worden ook groot omdat de vele anderen klein zijn. Als we in het tijdperk der vele verschrikkingen naar een winstpunt gaan zoeken dan is het ongetwijfeld dit, dat de *mens* op de voorgrond getreden is. Niet alleen de grote, maar ook de kleine, niet alleen de blanke, maar ook de bruine en de zwarte. Niet enkel de man maar ook de vrouw. Niet alleen de oude en levenswijze, maar ook de jonge en opstandige. En dan mag men spreken over pop-art, derderangs politici en afhankelijkheid, het is de angst van kleine mensen die door hun bewondering van het grote niet beseffen dat een mens in het kleine ook groot kan zijn of groot kan worden.

Bij het afscheid van een groot man dat tevens

Kroniek van het internationale gebeuren

Hoe zinloos heilige oorlogen zijn hadden de kruistochten ons reeds moeten leren. Maar over het algemeen trekken wij zeer weinig lezing uit de geschiedenis. Daarom voeren de Amerikanen thans nog weer hún heilige oorlog in Vietnam. Reeds jaren lang, eigenlijk al vanaf het vertrek der Fransen uit Indo-China, houdt Washington zich in deze uithoek van de wereld bezig met het verdedigen van de vrijheid van Zuid-Vietnam en het recht tot zelfbeschikking van de zuidvietnamese bevolking.

Aanvankelijk, onder het regiem van president Diem, geschiedde dit met zeer grote financiële steun en militaire bijstand in de vorm van wapenleveranties en opleidingskader. Nadat Diem met door Amerika verstrekte wapens en door Amerikanen opgeleide militairen was gelijkwaardig, is deze 'heilige strijd' alleen maar aan intensiteit toegenomen. Of dat komt omdat de nieuwe, elkaar steeds afwisselende, regeringen dit noodzakelijk maken, of dat deze snelle opvolging van 'machtsdragers' juist een symptoom is van datgene waarvoor de Amerikanen hun militaire inzet nodig achten, doet niet zo veel ter zake. Het enige dat een studie van de zuidvietnamese politieke verwickelingen ons kan bijbrengen, is de twijfel aan het heilig doel dat de Amerikanen voor ogen staat. Is het niet veel eerder een soort verblindende noemen?

Langzamerhand dringt het via Amerikaanse oorlogscorrespondenten van toonaangevende kranten als de New York Times, en via politieke waarnemers van het eerste plan als UNO-secretaris-generaal Oe Thant en de vroegere franse premier Edgar Faure, tot ons door, dat het in Zuid-Vietnam niet gaat om een kleine actieve en militante groep communistische 'bandieten', die een meerderheid van een anderswillende bevolking terroriseert. Het is veeleer de officiële zuidvietnamese regering die een kleine minderheid van het zuidvietnamese volk representeert. De grote meerderheid van de bevolking is in het geheel niet politiek geïnteresseerd. Zij hebben het materieel slecht en daardoor weinig te verliezen. Hun sympathie, indien die er is naast de angst voor beide strijdende partijen, gaat meer uit naar de opstandige Vietcong, die een

nieuw idealisme heeft en minder verdacht is door steun van westerlingen. Juist Amerika zou een leus als 'Azië voor de Aziaten' toch moeten aanspreken!

Ieder weldenkend mens, en dus ook de Amerikaanse regering, moet beseffen dat hier een verloren strijd wordt gestreden, die zinloze offers aan mensenlevens vraagt. Behalve vietnamese, ook Amerikaanse mensenlevens! Dat men desondanks, en tevens alle pogingen van andere landen uit alle kampen ten spijt, nog steeds niet om de conferentietafel zit om de vietnamese kwestie met onderhandelen de wereld uit te helpen, is minder verbazingwekkend dan het op het eerste oog lijkt. Immers de Amerikanen willen praten over een oplossing waarbij Amerikaanse militaire eenheden in Zuid-Vietnam blijven. Maar het tegenovergestelde is juist de enige voorwaarde die Noord-Vietnam en China stellen voordat zij willen praten over een oplossing. Zouden de Amerikanen daarop ingaan, dan hoefde er niet meer te worden geconferreerd, want dan is bereikt waarvoor Vietcong met steun uit het Noorden ijvert. Er zullen maar weinigen zijn, die daarna nl. nog de illusie zullen koesteren, dat de wankel zuidvietnamese regering het lang zal uithouden tegen de veel beter georganiseerde en toegeruste Vietcong. Dat mag voor ons, westerse democraten, minder prettig zijn, iets wezenlijks gaat er niet mee verloren. Dat hebben we al veel eerder verloren, zo het ooit heeft bestaan.

Winst is geboekt door de spaanse studenten en hoogleraren. Na jaren van moeilijkheden tussen de Franco-regering en de spaanse universitaire bevolking (of althans grote delen daarvan), die de afgelopen weken weer tot nieuwe hoogtepunten kwamen, is men er eindelijk toe overgegaan zich te organiseren in een eigen organisatie, buiten de officiële door de regering toegestane studentenvereniging. Opnieuw was bij de recente moeilijkheden gebleken welk een farce dit officiële studentensyndikaat is en hoe weinig het werkelijk uit naam van de studenten optreedt. Thans heeft men een 'eerste vrije assemblee van hoogleraren en studenten' in Ma-

drid in het leven geroepen. In de eerste perscommentaren uit de (regeringsgezinde) pers valt de gematigde toon op. Het heeft er alle schijn van dat de spaanse regering eindelijk enige vrijheid zal toestaan in de academische meningsvorming. Een eerste stap misschien tot een spaans Chroestjewisme.

In de Verenigde Staten is negerleider Malcolm X vermoord. Misschien niet de moord zelf, maar de publiciteit die deze man daarmee in de wereldpers heeft gekregen is voor ons van belang. Van belang vooral, omdat het ons heeft geconfronteerd met een ander type negerleider, dan dat we gewend zijn van de rassensnellen in de zuidelijke staten of van de washingtonse mars, of van de Nobelprijswinnaar ds. Martin Luther King. Bij Malcolm X stond niet de ingetogenheid vooraan op het actieprogramma, niet de geweldloze actie, het zich strikt houden aan de wetten van de Verenigde Staten. Zeker ook niet het overleg met de centrale regering en de blanke pro-burgerrechten politici.

Toch behoorde Malcolm X ook niet (meer) tot de (religieuze) fanatische Zwarte Moslims, die aangevoerd door Elijah Muhammed, ijveren voor een geheel eigen negerstaat. In tegenstelling tot de volgelingen van Elijah Muhammed streed hij niet blindelings omdat een 'leider' het hem gebod, maar zeer overwogen en bewust. Dit betekende echter niet dat hij niet even onverzoenlijk tegenover de blanken stond. Hij zag geen heil in de methoden van de erkende – door de blanken erkende, zoals hij placht te zeggen – negerleiders. Integendeel, hij verweet hun mede schuldig te zijn aan de toestanden die zij met geweldloosheid trachtten te bestrijden. Hij beschuldigde hen ervan de negers de rol te laten spelen die de blanken voor hen hadden uitgedacht. Daartegenover stelde hij het zelfbewustzijn van de neger, dat zou moeten uitmonden in een handelen waarbij hij de blanke als zijn vijand zou verslaan, waarbij hij deze de loef zou kunnen afsteken.

Het optreden van een man als Malcolm X, die een eerlijk en oprecht man was, valt beslist bij al het gebeuren te begrijpen. Zo goed als valt te begrijpen, dat hij bereid was een politiek te voeren die berustte op het principe 'de vijanden van mijn vijanden zijn mijn vrienden'. Dat dit echter grote gevaren inhoudt is minstens even begrijpelijk. Laten wij hopen dat president Johnson, maar vooral ook de vele zuidelijke autoriteiten van dit begrip zullen getuigen door meer te luisteren naar ds. King en de zijnen.

R. B.

een afscheid van een tijdvak betekent, behoeft men de grootheid van de man niet te ontluisteren om het tijdvak toch kritisch te waarderen. Men zou met een kritische terugblik op dit tijdvak de verzuchting willen slaken dat er voorlopig geen behoefte aan grote mannen meer zou zijn. Tenminste niet aan mannen wier grootheid verband houdt met oorlog, met wereldsuperioriteit, met het verdelen om te heersen. Temeer niet omdat in de schaduw van die grote mannen kleine mannen leven die ook een machtsdroom pogen te verwezenlijken. Wij zouden een middelmatigheid prefereren indien deze menselijker zou zijn. En we zouden een minder bewogen periode willen beleven wanneer deze beter leefbaar zou wezen.

Maar we geloven nog niet helemaal dat het tijdperk van dit soort grote mannen is afgesloten. Alleen is de situatie aan het einde van het Churchilltijdperk zo veranderd, dat ze elders op de wereld hun rol kunnen spelen. Wat we kunnen wensen is dat ze enkele lessen uit de geschiedenis getrokken hebben om het anders te doen dan Europa het deed in de afgelopen halve eeuw.

Maar met de kritische waardering van grote mannen en hun tijd willen we nog niet de loftrumpet over de middelmatigheid laten schallen.

Een mens kan ook op vele andere terreinen groot zijn. Grootheid die niet de weerklink heeft van bloed en van tranen. Ook grootheid in het kleine, het alledaagse. Wat de bewonderaars van grote mannen middelmatigheid plegen te noemen, behoeft daarom nog geen middelmatigheid te zijn.

Middelmatigheid in de ongunstige zin gaat veelal gepaard met angst. Werkelijk grote figuren, onverschillig of ze een naam in de geschiedenis hebben achtergelaten, kenden stellig, als ieder ander mens, de angst, maar zij lieten hem geen overwegende rol in hun leven spelen. Hun innerlijk pogen die angst te overwinnen was mede hun hulp op weg naar de grootheid. Wat ze wel bezaten was kritisch onderscheidingsvermogen. Waarin allen die Churchills grootheid erkenden, met elkaar overeenstemden was, dat hij niet onder de indruk kwam van de vernielende kracht der nazi's. Toen vele politici voor Hitler door de knieën gingen, stond hij pal. Niet omdat hij de Hitlers en de Mussolini's en hun invloed onderschatte, maar hij besepte dat er eenzelfde soort strijdbaarheid en geestdrift nodig was om hen te weerstaan.

Stellig zijn er kansen in onze huidige wereld om dit kritisch onderscheidingsvermogen te ontwikkelen, niet alleen bij grote mannen, maar

bij allen. De vrijheid die wij behouden hebben en die anderen trachten te bereiken maakt het mogelijk kritisch te oordelen. De kennis, die een ruimere verbreiding heeft dan aan het begin van het tijdvak dat nu werd afgesloten, kan daaraan dienstbaar zijn.

Daarom kan men tranen plengen bij de dood van een groot man maar tegelijkertijd beseffen dat het einde van een tijdvak niet het einde van de wereld is, maar dat er grotere taken wachten, met grotere kansen om ze te verwezenlijken. Met grotere mogelijkheden om groot te zijn ook zonder met een staatsbegrafenis te worden beloond.

Misschien heeft Churchill ook kritisch gestaan tegenover het soort grootheid waarvan hij een der exponenten was. Want al werd hij begraven als een vorst, hij verkoos niet begraven te worden tussen vorsten, doch ergens stil en bijna verlaten in een klein gehucht naast zijn familie. Misschien mogen we hierdoor nog meer ontroerd zijn dan over de middeleeuwse pracht bij het eerste deel van zijn uitvaart.

Tranen over een tijdvak, goed. Maar dan ook om hen die in dat tijdvak hun levens ontijdig eindigden. Omdat zij ernaar streefden het volgende tijdvak leefbaarder en menselijker te maken.

M. v. d. B.

IK denk er ZO over

De rechten van de liberalen binnen het Humanistisch Verbond

In 'Mens en Wereld' van 20 februari heeft de waarnemende hoofdredacteur, de heer dr. H. Bonger, een artikel geschreven, getiteld: 'Over de heer P. D. van Roijen'. Na lezing van dit artikel berichtte ik aan de redactie, dat ik door de inhoud en de toon van dit artikel mij ernstig gegriefd voelde en in mijn goede naam aangetaast beschouwde. Verder schreef ik, dat ik volledig bereid was, de zaak te vergeven en te vergeten, nadat de heer Bonger in het eerstvolgende nummer van 'Mens en Wereld' Amende honorabel gemaakt zou hebben. In het nummer van 6 maart is dit *niet* geschied.

In een schrijven van 5 maart berichtte de heer Bonger mij, dat hij het bewuste artikel niet in een opwelling geschreven heeft en dat hij de inhoud nog geheel voor zijn rekening neemt. Aangezien de heer Bonger mijn bijdragen 'hoe langer hoe meer compromitterend voor de humanistische beweging acht' en mij een schrijfsverbod oplegt betreffende onderwerpen, die buiten mijn (theologische) competentie liggen, deel ik hierbij mee, dat ik niet langer aan 'Mens en Wereld' zal meewerken, zolang de heer Bonger als hoofdredacteur van dit blad optreedt en zijn zienswijze handhaaft.

Ik protesteer tegen de kwalificatie van de heer Bonger, dat ik 'een uiterst reactionair man zou zijn, die met een profetische toon, welke geen tegenspraak duldt, de meest ouderwetse ideeën spuit, op alle terreinen, die op het maatschappelijke leven betrekking hebben.' Ik meen, dat, evenzeer als *Menno ter Braak* grievend onrecht heeft gedaan aan *prof. Huizinga* (de schrijver van 'In de Schaduwen van Morgen' - te Leiden hoorde ik hem in de aula der rijksuniversiteit kort voor het uitbreken van de oorlog waarschuwen tegen het nazi-gevaar), de heer Bonger mij grievend onrecht heeft gedaan.

Wanneer ik een reactionair man was, zou ik niet mijn positie als predikant hebben prijsgegeven, hetgeen voor mij inhoudt, dat ik sedert mijn toetreding tot het Humanistisch Verbond en het verlies van mijn positie als predikant nog steeds zonder werk ben. De in mijn ogen verouderde beginselen van het christendom heb ik prijsgegeven terwille van de moderne en waarheidsliebende beginselen van het humanisme.

Doch de heer Bonger, die dit tenvolle zal erkennen, meent, dat ik op *maatschappelijk* terrein reactionair ben. Ik ben een volbloed liberaal en als zodanig heb ik grote waardering voor boeren en ambachtslieden, die als *zelfstandige ondernemers* in de sfeer van vrijheid en verantwoordelijkheid werken. Uit beduchtigheid voor de gevaren, die deze beide groepen bedreigen, heb ik mijn artikelen geschreven, die volgens de socialistische heer Bonger 'voorzien aan alle werkelijke problemen'. Alsof het probleem van de zelfstandige ondernemer, die door industrialisatie en overbevolking dreigt doodgedrukt te worden, geen werkelijk probleem is! Maar als socialist is de heer Bonger blijkbaar blind voor de problematiek, die mij als liberaal benauwt.

Is het niet één van de mooie dingen van het Humanistisch Verbond, dat liberalen en socialist in het Verbond in een sfeer van wederzijds respect kunnen samenwerken? Daaraan ontbreekt nogal eens wat in de praktijk. Het conflict tussen de heer Bonger en mij acht ik hiervan een treffend voorbeeld. Reeds eerder bemerkte ik, dat ik als liberaal 'persona non grata' was binnen het Humanistisch Verbond.

Ik hoop, dat het conflict tussen de heer Bonger en mij ertoe zal bijdragen, dat de liberale leden van het Humanistisch Verbond niet alleen *officieel*, maar ook *in de praktijk* de plaats krijgen, waarop zij recht hebben. Dit houdt in, dat deze liberale leden ook op maatschappelijk terrein zich vrijelijk kunnen uiten, zonder gebrandmerkt en monddood gemaakt te worden als 'reactionairen'.

Assen

P. D. van Roijen

Geestelijke raadsman voor militairen 2

Graag betuig ik mijn instemming met het ingezonden stuk van mevr. Scheltes-v. d. Velden (M en W 6-3-65). Met haar vraag ik mij af wat dat voor humanisme (en wat dat voor christendom) is, dat geestelijke verzorging wil bedrijven voor soldaten, zonder de zaak van het onmenselijke en onchristelijke militaire apparaat te schaden.

Hoe men er verder ook over denkt het is buiten kijf, dat het militaire bedrijf er uitsluitend is om - als dat op enig moment noodzakelijk geacht wordt - te moorden. Als een humanist een dergelijk bedrijf wenst te handhaven zal hij eerlijkheidshalve moeten toegeven dat dit onmenselijk is, maar dat hij het toch niet graag zal missen, omdat hij bang is te leven zonder desnoods met bruto geweld te kunnen terugslaan.

Het is mij echter een volkomen raadsel hoe men het handwerk van de militair kan goed praten op humanistische of christelijke grondslagen zonder zich schuldig te maken aan het praten met twee monden.

Kan een raadsman in gevangenissen een moordeenaar bijstaan en aan de moord - de oorzaak van zijn verblijf in de gevangenis - en zijn toekomst, een verantwoordelijker leven bij terugkeer in de maatschappij, voorbijlopen?

Zoals elke vergelijking zal ook deze wel niet voor honderd procent opgaan, maar hij geeft wel precies de kern aan van het probleem waar het hier om gaat. En juist over dit kernpunt van de zaak praat de heer Lips in zijn verweer tegen de opmerkingen van mevr. Scheltes volledig heen. Hij slaat m.i. de plank mis, als hij meent de vraag of de pascifistische humanisten dan de echte en de militaristische humanisten de niet-echte zijn, te moeten beantwoorden met: 'kom, kom!'

Mijn antwoord luidt: de militaristische humanisten bestaan niet. Er bestaan wel humanisten, die op het punt 'gij zult niet doden' hun humanistische levensovertuiging vergeten of ontrouw worden. Een geestelijk raadsman of een dominee kan het immorele en onchristelijke van het militarisme niet verzwijgen, of hij vertelt halve waarheden, tenzij de 'geestelijke zorg' bestaat in het brengen van verstrooiing door het organiseren van b.v. voetbalwedstrijden en dia-avondjes.

S. Beenen

Geestelijke raadsman voor militairen 3

Naast de Christussen in krijgsmanspak hebben we nu dan ook de Erasmussen in wapenrok. Ze zijn alletwee even vermakelijk en onnodig. Vermakelijk, omdat ze al hun best doen om hun bestaan te rechtvaardigen en zodoende hun baantje te behouden, en onnodig omdat iedere militair naar een kerk kan gaan als hij daar zin in heeft of een raadsman in burger kan raadplegen als hij dat nodig vindt.

Christus, lieve mensen, lieve christenen en lieve humanisten was te enen male een tegenstander van het doden en van geweldpleging. En Erasmus, de vader van het humanisme van hetzelfde laken een pak. Derhalve zijn beide soorten aanhangers van

deze lieden slechts dan goede aanhangers of voorstanders als ook zij antimilitaristisch zijn.

Men mag militarist wezen. Men mag zich daarbij christen noemen of humanist, maar dat blijft bij 'zich noemen'. In werkelijkheid echter bestaan er vier soorten mensen die lustig door elkaar gehaald worden: 1. kerkelijken, onder wie militaristen; 2. christenen, onder wie geen militaristen; 3. buitenkerkelijken, onder wie militaristen; 4. humanisten, onder wie geen militaristen.

Maar nogmaals: men mag zich humanist noemen en militarist wezen. En men mag zich christen noemen en militarist zijn. Het mag. En wie militarist is moet proberen wat meer wijsheid op te doen. Je kunt proberen je als geestelijk raadsman in uniform te rechtvaardigen... Maar 't is een zielige vertoning net als de andere geestelijke verzorgers/krijgslieden. Wat een wereld...

M. van Broekhoven

Geestelijke raadsman voor militairen 4

In Mens en Wereld van 6 maart is een gedachtenwisseling te lezen betreffende 'Geestelijk raadsman voor militairen', tussen mevrouw N. Scheltes-van de Velden en de heer L. Lips. Ik sympathiseer zeer met de opvatting van mevr. Scheltes en ik meen, dat er wel meer humanisten zullen zijn die met instemming de laatste zin uit het betoog van mevr. Scheltes hebben gelezen.

De opmerkingen van de heer Lips, samengevat in drie punten, raken niet het essentiële van de kwestie, alléén de laatste alinea van de repliek bevat de kern van de zaak. Een wereldbeschouwing, volgens welke de medemens als gelijkwaardig wordt beschouwd, ongeacht geloof, ras, kleur enz. en welke de drager hiervan de plicht oplegt in zijn doen en laten met deze medemens rekening te houden, behoeft geen uitspraak te doen t.a.v. pacifisme of antimilitarisme, want deze is reeds geïmpliceerd in genoemde wereldbeschouwing, nl. de humanistische. Natuurlijk is een echte humanist pacifist en anti-militarist.

De vraag of er humanistische geestelijke verzorging voor militairen moet zijn of niet is beantwoord door de richtlijnen van de geestelijke verzorging die a priori geen groep, hoe dan ook, uitsluit. Elke militair, die nog als medemens betiteld kan worden heeft recht op deze humanistische dienstverlening. Geheel iets anders is het de geestelijke raadsman naar een instantie te 'sturen' die als toelatingsvoorwaarde stelt het verbergen van het essentiële beginsel van de humanist. Het aanvaarden van deze geheimhouding betekent zonder meer de instemming van dit instituut. Daar tegenover levert een overtuigend verdedigde humanistische houding zeer zeker een aanvaarding als dienstweigeraar. Dus in het dienstweigeraarskamp horen wij in de eerste instantie al te komen en betuigen daardoor onze gezindheid.

Begrijpelijk en aanvaardbaar lijkt me in de heden-daagse maatschappij, dat de humanistische beginselen, waar ze de indruk zouden kunnen wekken tegen de tegenwoordige staatsinrichting gericht te zijn, niet luidkeels en agressief gepropageerd worden. Het verzoek om toestemming, militair terrein te mogen betreden is reeds niet juist, het aanvaarden van deze met gebruikmaking daarvan, nog minder goed.

Het verdient aanbeveling deze kwestie zeer principieel te formuleren, b.v.: 'Dient de humanistische geestelijke raadsman militair terrein te betreden waarbij hij zich van alle antimilitaristische uitingen heeft te onthouden?', of 'Dient de humanistische geestelijke raadsman buiten de invloedssfeer van het militair gezag te blijven in zijn hulp voor militairen, met behoud van zijn recht zijn overtuiging uit te spreken en te verdedigen?'

Het lijkt me juist deze vragen met behulp van een enquête door alle leden van het HV te laten beantwoorden.

K. W. Hess

Het is wel duidelijk, de schrijvers van bovenstaande ingezonden stukken staan op het standpunt: als humanist behoort je pacifist en anti-militarist te zijn. Als men daaronder zou verstaan dat een humanist voorstander behoort te zijn van een politiek die streeft naar een vreedzame wereld waarin oorlog niet meer zal voorkomen en waarin dus de be wapening zal zijn afgeschaft, dan zeg ik graag: akkoord.

Indien men er echter onder verstaat, en ik meen dat de drie schrijvers dat doen, dat alle humanisten

(vervolg op pag. 7)

(Vervolg van pag. 6)

voorzitter behoren te zijn van eenzijdige westerse ontwapening en van dienstweigering zo lang die eenzijdige ontwapening nog niet is doorgevoerd, dan zeg ik: neen.

Ik erken volmondig de legitimiteit (t.a.v. het humanisme) van dit pacifisme en dit anti-militarisme en ik heb er ook respect en begrip voor, maar ik eis de vrijheid om er, ook als humanist, anders over te denken.

Overigens staat de vraag van de humanistische geestelijke verzorging in de strijdkrachten voor mij los van het bovenstaande want ik meen dat zo lang de wettelijke nederlandse overheid de nederlandse mannen oproept in de militaire dienst wij deze mannen humanistische geestelijke verzorging zullen moeten geven indien zij dat wensen. Hetzelfde geldt uiteraard voor dienstweigeraars. Deze verzorging zal moeten worden gegeven zonder propaganda voor dienstneming of dienstweigering.

Dit betekent dat wij aan de Nederlandse overheid de eis moeten stellen dat wij als geestelijke verzorgers toegang hebben tot kazernes en dienstweigeraarskampen.

Hetgeen thans het geval is.

H. Lips

Kroniek van het internationale gebeuren

In ons blad d.d. 20 jan. geeft de schrijver van de kroniek van het internationaal gebeuren als zijn mening het volgende: 'De wereld zal verder in voorwaartse richting gaan en wij in onze bevoorrechte positie, zullen daaraan leiding moeten geven als wij daartoe in staat zijn. Een toekomst in de status quo bestaat niet.'

Dit is m.i. zeer juist. Ook kan ik het met de beschouwing die daarna volgt onder de kop: 'Uno bankroet' grotendeels eens zijn, echter beslist niet met de zinsnede: Het aangekondigde uitreden van Indonesië en de financiële narigheden door het niet betalen van contributiegelden door de Sovjet Unie mogen ons niet op dwaalwegen brengen...' Het door mij gecursiveerde in deze zin bevat n.l. een beslist onjuiste weergave der feiten. De Sovjet Unie weigert niet de contributiegelden te betalen maar de bijdragen voor die uitgaven, waartoe op onreglementaire wijze besloten werd, en wel vnl. die voor het leger, gezonden naar Congo. Dit besluit had reglementair alleen genomen kunnen worden, door de Veiligheidsraad, daar dit door het Handvest uitdrukkelijk is voorgeschreven.

Zeer scherp en uitdrukkelijk werd dit door de Russen in een persconferentie geformuleerd: 'De enige manier om de UNO te herstellen is een terugkeer tot het Handvest, dat de Veiligheidsraad de macht geeft.'

Onze kroniekschrijver geeft aan 't slot van zijn beschouwing over de UNO als zijn mening, dat de VN blijkaar niet meegegroeid zijn, en dat met iets meer spoed naar een nieuwe oplossing moet worden gezocht. Akkoord! Om hiertoe bij te dragen moet men echter de oorzaken van het bankroet juist stellen en streven naar een objectieve beoordeling der motieven van Indonesië en van de USSR. Zowel de onjuiste weergave van het financiële conflict als de ontboezeming: 'We kunnen gevoeglijk de motieven van president Soekarno en de Russen laten voor wat ze zijn, desnoods mogen ze aan pure waanzin ontsproten zijn...' getuigen m.i. niet van objectiviteit, doch van hooghartige discriminatie. Zij doen afbreuk aan de strekking van de beschouwing. Zoals ook het doordrijven van de verkiezing van Nederland en het omstreden Maleisië beslist geen bijdrage was tot vernieuwing, en geen meegroeien met de zo snelle ontwikkeling, die de verhoudingen wijzigt. Integendeel. De reactie van Indonesië was hiervan een logisch gevolg.

Veel invloed hebben we helaas niet. Een objectieve weergave der feiten is misschien 't enige dat we kunnen doen. Het is in ieder geval onze plicht.

Met dank voor de plaatsing.

M. H.-L.

Naar aanleiding van bovengepubliceerde brief zou ik graag het volgende opmerken. Het is nooit mijn bedoeling geweest enig waarde-oordeel uit te spreken over het uitreden van Indonesië uit de UNO, of het niet voldoen aan financiële verplichtingen door de Sovjet en andere landen(!). Zelfs wil ik mij er niet over uitlaten of die financiële verplichtingen werkelijke verplichtingen zijn volgens de letter van het handvest der Verenigde Naties. Met een uittaling als 'desnoods mogen ze (de motieven daartoe) aan pure waanzin ontsproten zijn' heb ik dit zo extreem mogelijk willen illustreren. Mijn eigen oordeel, dat hiermee zeker niet wordt gedekt, heb ik buiten beschouwing willen laten, evenals het (gevoelsmatige) oordeel van alle lezers. Ik heb gevraagd achter de motieven - wat dit dan ook zijn - te willen kijken naar de situatie zoals die nu eenmaal ligt, omdat mij deze feitelijke situatie als gegeven op zich het enig wezenlijk belangrijke toescheen. Daar moest iets aan gebeuren!

Met praten over de motieven gebeurt er niets. Integendeel, het kernpunt, het falen van de UNO, wordt er mee verdoezeld. Het is juist de verdienste, hoe tragisch op zichzelf ook, van het uitreden van Indonesië en het niet betalen van sommige landen aan UNO-werk waar zij niet achter staan, dat daarmee dit probleem zo tot op de pit toe is opengesteld. Een objectievere benadering lijkt me eigenlijk niet denkbaar. Althans ik ben deze in de andere perspublicaties niet tegengekomen.

R. B.

Lunshof

In Kritisch Allerlei van 23 januari bespreekt de heer de la Rie de reactie van de heer H. A. Lunshof, hoofdredacteur van Elseviers Weekblad, op de aantijging van de heer C. Kleywegt, dat E. W. 'vanuit een nazistische, fascistische mentaliteit wordt geredigeerd.' Deze niet gemotiveerde aantijging acht ik ongepast. In zijn weerwoord getuigt de heer Lunshof van zijn geloof in ons parlementaire stelsel, mits bepaalde parlementaire instellingen geen verlegstuk van bepaalde belangengroepen vormen. Het is wel duidelijk, dat de heer Lunshof met dit laatste kamerleden op het oog heeft, die bijv. als vakbondsbestuurders of als bestuursleden van omroeporganisaties niet geheel los staan van bepaalde belangengroepen. 'Het onbeholpen Nederlands van de heer Lunshof... had onverkort in Volk en Vaderland kunnen staan', aldus de heer de la Rie. Persoonlijk vind ik, dat de heer Lunshof en van de beste stylisten is onder de Nederlandse journalisten. Noch deze uiting van de heer de la Rie, noch de uittaling van de heer Kleywegt kunnen door de beugel. Dacht de heer de la Rie soms dat prof. Oud geregeld aan Elseviers Weekblad zou meewerken, wanneer dit blad fascistische tendenzen vertoonde? Persoonlijk betreur ik het dat Elseviers Weekblad een overwegend protestants-roomse CDU-signatuur draagt en weinig belangstelling toont voor vrijzinnig-protestantse en humanistische activiteiten. Maar ondemocratisch of fascistisch acht ik Elseviers Weekblad in genendele.

P. D. van Roijen

Waarom aan de weduwe?

Mevr. H. Bosman vindt het niet prettig als haar brieven aan 'de weduwe' geadresseerd worden. Ik ook niet.

Ik verklaar dit gebruik aldus: Vroeger was een vrouw een nul in de maatschappij, in rechten stond ze gelijk met kinderen en geestelijk gestoorden, slechts haar man had iets in te brengen. Als die evenwel overleden was, kreeg ze iets te zeggen, werd ze zelfstandig, misschien wel hoofd van de zaak van wijlen haar man. Weduwe was dus een soort staat van eer, en de titel 'kwam haar toe'. Zo voelde het de burgerij en misschien doen ze dat nog wel. Ongeveer in 1930, toen een vroeger dienstmeisje van ons haar man verloren had en ik haar bezocht, zei ze: 'En nu ben ik weduwe'. Uit haar hele houding, haar gelaatsuitdrukking, haar glimlach sprak trots en voldoening, alsof men haar geadeld had. Toch had ze veel van haar man gehouden en was oprecht bedroefd, maar deze eervolle staat was haar nu toegevalen, een soort troost misschien ook. Nu is dat besef waarschijnlijk bij niemand meer levend, maar voor sommigen blijft 'de titel'. 't Is een traditie geworden, 't hoort zo, anders zou men haar (de weduwe) te kort doen!

E. P. de Josselin de Jong-v. d. Hoek

De regeling 2

Naar aanleiding van het kritisch allerlei van het stukje over het niet toekennen van het volle ouderdomspensioen (AOW) aan ambtenaren, leraren en onderwijzers, zou ik gaarne het volgende willen opmerken. Met de strekking kan ik mij wel verenigen. Deze aangelegenheid is nog erger als men bedenkt, dat naarmate men langer is gepensioneerd men wel 10 tot 25 pct meer-minder pensioen ontvangt dan degenen die in de zelfde werkring thans met pensioen gaan, zodat er dus geen sprake is van volledige aanpassing van de pensioenen, hetgeen als rechtvaardiging is gesteld voor de z.g. inbouw van AOW en AWW. Wat echter aan het slot van dat KA-stukje wordt opgemerkt lijkt me niet juist. Afgezien van het feit dat ook een antirevolutionair minister van financiën is geweest, is het niet in de eerste plaats de minister van financiën maar de minister van binnenlandse zaken die ervoor verantwoordelijk is, en aan binnenlandse zaken is nog nimmer een socialistische minister geweest. Het leek me billijk uw slotopmerking recht te zetten.

C. Smits

De regeling 3

Met niet geringe verbazing heb ik het commentaar gelezen van R. de la Rie in M en W nr. 4 van 20 februari 1965, op een brief van een verbondslid uit Meppel, over de AOW-uitkering aan ambtenaren. Sinds wanneer is M en W een politiek discussieorgaan geworden? Want daar stuurt d. l. R. toch op aan, als hij de leiding van een paar politieke partijen tegen de schenen gaat schoppen! Het zou wellicht beter zijn geweest, als dit verbondslid naar zijn politieke partij of zijn vakorganisatie was verwezen om daar volledig te worden ingelicht over deze materie.

Om de standpunten van de PvdA, zowel als van de VVD ten opzichte van 'de regeling' enigszins tot hun recht te doen komen, zouden een paar bladzijden van M en W zeer waarschijnlijk onvoldoende zijn. Ik veronderstel dat de redactie daar terecht bezwaar tegen zou maken. Daarom geef ik hieronder mijn eigen standpunt, vanuit de ervaring van gepensioneerd ambtenaar.

1. Met 'de regeling' ben ik erg blij, omdat daardoor mijn pensioen waardeverlozen is geworden. Telkens als de lonen zijn gestegen, of zelfs nog moeten stijgen, stijgt mijn pensioen evenredig mee; op 1 januari 1965 met niet minder dan 9,33 pct. Vergelijk daarmee de jarenlange strijd om een luttel verhoging in het verleden!

2. Dat ik boven mijn volle pensioen niet nog eens de volle AOW krijg kan ik heel goed begrijpen en waarderen, want dan zou ik meer aan pensioen ontvangen dan mijn salaris zou zijn, indien ik nog werkte. Welke politieke partij zou een dergelijke onrechtvaardigheid voor zijn rekening kunnen nemen en verdedigen? Zelfs de VVD kan dit oorspronkelijk ingenomen standpunt niet meer handhaven, nu zij een minister heeft die de schatkist beheert.

3. Naar mijn mening is de getroffen 'regeling' de enige rechtvaardige, tegenover de nog werkenden en vooral ten opzichte van hen die van de AOW, al of niet aangevuld met een klein bedrijfspensioentje (niet waardeverlozen!), moeten leven. Voor de gepensioneerde ambtenaar is deze 'regeling' een waardevolle verworvenheid.

C. Völker

Een drietal brieven met een soortgelijke strekking als de bovenstaande heeft mij er van overtuigd, dat ik in mijn commentaar de betekenis van de waardeverlozenheid van het tegenwoordige ambtenarenpensioen heb onderschat. Die is evenwel niet door de gewraakte regeling tot stand gekomen, want de korting werd al veel eerder toegepast. Het tweede argument van de heer Völker is ongetwijfeld juist, maar het onredelijke blijft mijns inziens, dat deze redenering alleen op de ambtenaar wordt toegepast, ieder ander krijgt zijn volledige AOW ongeacht welke verdere inkomsten ook. Juist omdat PvdA en VVD het op dit punt sinds enkele jaren zo gloeiend met elkaar eens zijn, leek mij de zaak voldoende a-politiek geworden om in een niet-politiek blad te worden aangesneden. Wie er iets aan wil veranderen, zal zich evenwel tot zijn partij moeten wenden, dat is duidelijk en dat bedoelde ik dan ook. Overigens: als iedere vorm van kritiek moet worden afgedaan als het 'de leiding tegen de schenen schoppen', waar blijven we dan met onze democratie?

dI.R.

Herplaatsing wegens misstelling

Bij het **HUMANISTISCH VERBOND**

is plaats voor een

Bestuurs-Assistent (mnl.)

wiens werkzaamheden in hoofdzaak op het gebied van de organisatie, de kadervorming en de buitendienst zullen liggen.

Gedacht wordt aan iemand met een middelbare schoolopleiding of daarmee gelijk te stellen ontwikkeling; organisatorische ervaring in het verenigingsleven; belangstelling voor sociaal-cultureel vormingswerk; enige bekwaamheid met de verschillende aspecten van het Verbondswerk; heldere betoogtrant, zowel mondeling als schriftelijk; leeftijd 35 – 45 jaar.

Salariëring: f 10.440 – f 15.120 (Groep B).

Brieven met de hand geschreven (niet met ballpoint) met uitvoerige levensbeschrijving en foto te richten aan: Hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond, Oudegracht 152 te Utrecht.

ANNONCES

Repr. Dame (Rott.) ± 55 jr. freelance, betr. **wenst kennism.** met dito heer (ook v. buiten) voor weekends en vakantie. Brieven onder nr. MW 168 aan het bureau van dit blad.

Echtpaar z.k. **zoekt contact** met dito echtpaar. Brieven onder nr. MW 169 aan het bureau van dit blad.

Dame, wed. 54 j., met mooi huis en goed eigen inkomen, wil graag gezellig samen wonen met heer leeftijd tot 60 j. Liefst auto en vooral ook goed inkomen. Brieven onder nr. MW 170 aan het bureau van dit blad.

Heer, gevorderde leeftijd, humanist, zoekt beschaafde dame voor de huishouding. Leeftijd tussen 60 en 65 jr. Brieven onder nr. MW 171 aan het bureau van dit blad.

Muziekstudente piano en viool zoekt per begin sept. **kamer in Utrecht** z.p., event. voor halve week. Weekends afwezig. Hess Beukenlaan 7 Leende N.-B.

Mevr. v. Gestel zoekt voor één maand een **kamer in Laren of Blaricum** om haar man eens iedere dag te kunnen bezoeken. Ziekenh. Hoog-Laren. Brieven onder nr. MW 172 aan het bureau van dit blad.

„VERANDEREND LEVENSESEF”

samengesteld door Mevr. Hella S. Haasse, Ds. E. van Bruggen, Prof. Dr. H. Freudenthal, Prof. Dr. T. T. ten Have, Ds. S. J. Popma, J. Reehorst, Dr. C. Scharff O.S.A. en Prof. Dr. R. Schippers.

Uitgave Nederlands Gesprek Centrum.

Verkrijgbaar bij het Centraal Bureau, bij voorkeur door storting en overschrijving van f 1,50 op postrekening 30 49 60 t.n.v. Humanistisch Verbond Utrecht, met op het strookje de vermelding N.G.C. nr. 28.

Vakantie 1965

Kinderkamp 10–12 jaar

Van 17–24 juli a.s. in de Korenbloem te Elspeet. De leiding berust bij: C. J. Oortgijsen en mej. J. v. Praag. De prijs inclusief f 2,- zakgeld bedraagt f 60,- per week.

Aanmelding hiervoor bij: mej. J. v. Praag, Pr. Mariannelaan 195, Voorburg, Z.-H., tel. (070) – 98 72 40.

Tentenkampen 13–15 jaar

1e kamp van 20–30 juli

2e „ „ 30 juli–10 aug.

3e „ „ 10 aug.–20 aug.

De prijs bedraagt f 65,- per persoon per 10 dagen. De plaats voor deze kampen is evenals vorig jaar op Schouwen. (Burgh bij Haamstede).

Voor het 1e kamp moet men zich melden bij de leiding, n.l. dhr. en mw. J. Weggelaar, Erasmusgracht 23–III, Amsterdam, tel. (020) – 8 39 19.

Voor het 2e kamp moet men zich melden bij de leiding, n.l. dhr. A. Chrispijn, Jonckerfransstraat 119, Rotterdam-I, tel. (010) – 12 78 27.

Voor het 3e kamp moet men zich melden bij dhr. N. Kats, Troelstraweg 276, Dordrecht, tel. (01850) – 57 28.

Trektochten Denemarken 16–18 jaar

Er zijn 2 tochten per fiets en tent, n.l. van 15 juli–29 juli en van 5 aug.–19 aug. De prijs bedraagt f 85,- en bijkomende treinkosten, b.v. een retour Utrecht–Flensburg f 85,40.

Voor de 1e tocht moet men zich melden bij de leiding, n.l. dhr. W. Burgerhout, Bilderdijklaan 19, Soest-Z., tel (02955) – 37 13.

Voor de 2e tocht moet men zich melden bij de leiding, n.l. dhr. M. J. Toutenhoofd, Buys Ballotstraat 37, Den Haag, tel (070) – 39 82 47.

Nadere inlichtingen worden verstrekt door bovengenoemde adressen. Giro-overschrijvingen graag op postrekening 304960 t.n.v. het Humanistisch Verbond, Utrecht, met duidelijke vermelding waarvoor de betaling bestemd is.

„De motivering van de Godsdienstvrijheid bij Dirck Volckertszoon Coornhert”

door Dr. H. Bongers.

Dit boek is een waardevol bezit voor hen, die belangstellen in de geschiedenis van de idee der verdraagzaamheid.

Prijs f 4,25 – ingenaaid – 180 pagina's.

MENS EN KOSMOS

Gewijd aan de studie van godsdienst, wijsbegeerte en wetenschap met hun grensgebieden, onder redactie van J. M. Hondius, Dr. H. Groot, Mr. N. Kluwer, P. Krug en Dr. D. H. Prins.

Abonnementsprijs f 15,- per jaar (6 nummers). Losse nummers f 2,50.

Vraagt toezending gratis proefnummer en catalogus van uitgaven op geestelijk gebied bij de uitgever **N. KLUWER-DEVENTER**.

Ook verkrijgbaar bij de boekhandel.

Humanistische Correspondentiekring voor **huwelijkscontacten** opgericht door het Humanistisch Verbond, verleent bemiddeling bij het leggen van contacten tussen personen, die een huwelijkspartner zoeken.

Inlichtingen postbus 210, Utrecht, gaarne 30 cent aan postzegels insluiten.